

MILOŠ DOKULIL

FRANCIS FUKUYAMA O DŮVĚŘE JAKO POLITICKÉ CTNOSTI

Francis Fukuyama, *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. The Free Press, New York, London atd. [sekce nakl. Simon & Schuster, Inc.] 1995, xv+457 s.

Toto dílo navazuje na již proslulou knihu o „konci dějin a posledním člověku“ z roku 1992, jejímž je svérázným komentářem, a to ze zcela nečekaného zorného úhlu a s naprosto protikladnou tendencí. Pokud text „Konce dějin“ nějak hleděl do budoucna, jeho autor opakovaně čtenáře bez valných rozpaků uklidňoval, že z hlediska politické struktury o žádná překvapení nemůže jít, neboť nad liberální demokracii vývoj už dál pokročit nemůže. Naproti tomu ta další kniha si především činí starost nad celým vývojem druhé poloviny 20. století a hledá možné záruky sociální stability pro 21. století (která není dána automaticky pouhou evidencí minulé tradice), přičemž je tu navíc patrný principiální přesun kritérií. Pokud „Konec dějin“ hledal svou případnou identifikační základnu v ideologii (snad ještě opticky stvrzovanou léty tzv. studené války a situací za tzv. železnou oponou do konce roku 1989), tato další Fukuyamova kniha — *Důvěra: Sociální ctnosti a vytváření prosperity* — chce prověřit žádoucí identifikaci kulturní. Propojuje přitom analýzu organizačního zázemí a provozu ekonomických aktivit se zvyklostmi, jež jsou zakotveny morálně. V tomto ohledu tedy „zítra“ nepůjde o nějaké „-ismy“, nýbrž o žádoucí zřetel k těm obecně kulturním hodnotám, jaké prezentuje Západ, islám, konfucianismus, japonské a hinduistické tradice ap. (str. 5). Pokud v „Konci dějin“ byly jako hybné síly vymezeny a) racionální touha po uspokojování materiálních potřeb akumulováním bohatství, a b) zápas o uznání svobodných morálních bytostí dalšími takovými bytostmi v rámci lidského společenství; byla přitom snad až příliš zdůrazněna spojitost kapitalismu s liberální demokracií (na což poukazuje autor i v „Důvěře“, str. 358). Koneckonců boj o uznání může ještě stále probíhat (a nejednou v minulosti probíhal) na úrovni vojenské, náboženské, anebo nacio-

nální. To nové, co vstupuje do Fukuyamovy argumentace v jeho druhé knize, jsou intersubjektivní (a sociální) zřetele navozené životem v typologicky optimálně fungující rodině.

Mottem celé knihy jsou dva citáty, jež pregnantně naznačují autorovy priority. Citujme nejdřív ve výtahu z Durkheima: „...Národ může být zachován pouze tehdy, pokud mezi státem a jedincem je vložena celá série sekundárních skupin, dostatečně blízkých jednotlivcům, aby je v jejich vlastní sféře činnosti silně přitahovala a tlačila je takto silou do obecné bystřiny sociálního života...“ A Tocqueville: „Umění se sdružovat se pak stane, jak jsem již dříve řekl, matkou činnosti, zkoumanou a uplatňovanou všemi.“ (Obě str. vii; v této recenzi i dále překl. M. D.) Musíme si uvědomit okolnost, že i v „liberálním“ státě pro jeho žádoucí fungování je kromě státního aparátu naprosto nezbytná na nižší úrovni sociální organizace samospráva, a to spolu se zákonnými pojistkami, a to tak, aby přitom též dosavadní zvyklosti v takové společnosti vedly k respektu vůči těmto závazným normám, přitom spolu s odpovídající autoregulativní zdrženlivostí jednotlivých jejích členů. (V tomto ohledu Fukuyama cituje mj. americké zkušenosti Tocquevillovy z třicátých let 19. století a obdobné zkušenosti s „dobrovolnými organizacemi“ v USA z devadesátých let téhož století, jak je zaznamenal Max Weber, viz str. 50–51; srv. se str. 309, neboť i v USA od šedesátých let 20. století nastal nečekaný odliv z těchto institucí.) Má-li tohle fungovat (tj. dobrovolné zájmové organizace, ale — bez nežádoucích vlivů — i ekonomické podnikání), je ovšem naprosto nezbytné, aby se mohl každý člověk od nejranějšího mládí postupně učit rolím, jež bude jednou ve společnosti hrát, a předpoklady pro to může jedinec získat jediné v rodině.

Knihy je rozdělena na pět částí a má celkem 31 kapitol. Důkladnost autorova je opět doložena (jako tomu bylo také ve Fukuyamově první knize) šedesáti stranami poznámek, často s odkazy na další literaturu, a 22 stranami bibliografie; nechybí ani rejstřík. I. část je teoretickým úvodem zaměřeným na sociální činnost a slouží i jako výchozí doklad relevantnosti kultury pro tvorbu ekonomicky se vyžívající společnosti. Autor navazuje výkladem o společnostech s nízkou (II. část) a vysokou (III. část) hodnotovou úrovní důvěry. Ve IV. části si specificky všímá krize důvěry ve Spojených státech. V. část je nadepsána „Obohacování důvěry: Kombinace tradiční kultury a moderních institucí v jednadvacátém století“. Předposlední kapitola je nadepsána slovy: „Poté co skončí sociální inženýrství.“ A poslední kapitola nedvojsmyslně poukazuje na nesnadno dosažitelné, ale nezbytné desideratum — „Spiritualizace ekonomického života“.

Je škoda, že se nelze rozepsat obšírněji. Středoevropský čtenář dozajista nepřehlédne, že Fukuyama mezi bývalými „východoevropskými“ zeměmi jako ty, které „mají největší naděje na úspěch jako demokracie“, vyhodnocuje Maďarsko, Polsko a Českou republiku (v tomto pořadí, a roku 1995; str. 361). Nejen sociální historiky (nebo ekonomy či politiky) by mohly zajímat pasáže o zaibatsu (uplatňovaném systému vztahů před 2. světovou válkou v Japonsku) nebo keiretsu (navazujícím systému, nahrazujícím vertikální integraci důvěryhodným vztahem závaznosti vůči třetím stranám, se specifickou rolí bank uvnitř, a se stěží překlenutelnou bariérou zvenčí; mj. str. 197–199, 201–207). Filosof

(zvláště etického zaměření) nebo politolog najdou v knize dozajista mnoho podnětů. (Škoda že takové knihy si prakticky nikdy nepřečtou politikové!)

Touto cestou bych chtěl ještě upozornit na problematiku nepárových rodin, jichž poslední dobou v řadě tzv. vyspělých zemí (včetně USA) přibývá (zde mj. zvl. str. 61–62). Ten problém není jen přidruženým efektem lásky redukované jen na sex a/nebo sociální nezralost pro odpovědné manželství; dětem v takovém prostředí vyrůstajícím — což je nakonec na tomto fenoménu to nejdůležitější — chybí komplexně žádoucí vzory pro pozdější výkon sociálních rolí (bez ohledu na to, že automaticky úplnou rodinou taková záruka také dána není).

Recenzentovi v této jinak nesmírně důkladné a sugestivně (a objektivně!) napsané práci chybělo nakonec jediné: autorova odpověď na otázku, zda i v rámci stále intenzivnější globalizace snad stále ještě v rodině udržované hodnoty vzájemné důvěry nebudou — už díky stále patrnější krizi rodiny jako instituce — přece jen erodovat... A co tudíž preventivně („tady a teď“) činit pro udržení slušného života.

